

ולרמב"ן (בשבועות ז) שיטה מחדשת; לריש לקיש לוקה על נגיעת תרומה, שהרי שנינו בברייתא (ביבמות, וכן נקטו בשבועות שם בפשטות) ש'בכל קדש' כולל תרומה, ופרש שגם ריש לקיש מודה לכך. והריטב"א חלק על כך.

בספר משך חכמה (תוריע יב, ד) הוסיף טעם מושכל מדוע אין מלקות בנגיעת תרומה רק בנגיעת קדש, לריש לקיש (ונקט כן בפשיטות, ולא הזכיר ממחלוקת הראשונים); לפי שאיסור הנגיעה עניינו כסייג אל האכילה, והרי האכילה בקדשים – בכרת, לפיכך עשתה תורה סייג לדבריה שלוקה כבר על נגיעתו (כמו שלוקה בקירבה לעריות כמ"ש הרמב"ם). ואולם בתרומה, הלא מיד כשנגע בה ונטמאה – אין האוכלה במיתה (כבסנהדרין פג. וע"ש בתד"ה פרט), ולא יצויר מיתה אלא בטמא האוכל תרומה טהורה שהוא מקרה חוקי, ואין לעשות סייג על כך שיהא הנוגע בה לוקה שמא יבוא לאכלה.

## דף טו

**'אמרו לו: אמרת? אמר להו: לא. אמר רבה...'** – פירוש **'אמרו לו'** לרבה בר בר חנה... **'אמר רבה...'** – הוא רבה בר נחמני [וי"ג: רבא]. (כן מבואר ברמב"ן, וכ"כ מהרש"ל. ולאפוקי שלא נפרש שר' יוחנן עצמו אמר זאת, שאם כן כיצד נשבע רבה שריו"ח אמר, והוא עצמו מכחיש הדבר. ואם הכוונה שריו"ח חזר בו, מדוע לא פרש שחזר בו מדבריו (ע' ערול"ג). וכן יקשה מדברי רבין שאמר להלן בשם ר' יוחנן. ועל כן פרשו שהכוונה היא לרבב"ח. ואולם פשטות דברי רש"י מורים ש'אמרו לו' – לר' יוחנן, כפי שכתב הריטב"א בדעתו. ובאר שם שלאחר שחזר בו ריו"ח, עמד על הטעם ד'כל ימיו' ואמרו לרבין תלמידו. וכן מורים דברי הכס"מ (נערה א, ז) שריו"ח בעצמו חזר בו.)

[יתכן שרבה שנשבע, שמע מפי רבי יוחנן ממש, שישנה סברה שרבה עלה לא"י ולמד תורה אצל ר' יוחנן. וזהו שאמר לו רב חסדי (בנדרים נט. ובשבועות י:): מאן צאית לך ולר' יוחנן רבך' – ע' ריטב"א בשבועות שם, עפ"י הגמרא בעירובין כב: 'חזיתיה לרישך בי עמודי כי א"ר יוחנן להא שמעתא' – מחכם אחד. וע"ע הגהות ריעב"ץ ע"ז לד:].

**'וכתיב ותנינא... תנינא, הבא למקדש טמא'** – לפי פירוש הרמב"ן ושאר ראשונים בהמשך הסוגיא, ראה זו נדחית לדברי רב פפא בסמוך, שאין להוכיח מכך שטמא הבא למקדש לוקה, מפני שה'עשה' שם הוא כדי שלא יוסיף לטמא עוד, ואין בו כלל תיקון לאיסור שכבר נעשה, וכיון שכל ענינו אלהבא לכך לוקה, אבל בשאר מקומות יש לומר שה'עשה' מתקן את האיסור שנעשה, כגון אונס שגרש את אנוסתו, כאשר מחזירה, הרי מסלק בזיונה ופגמה למפרע.

[ע' שער המלך (חמץ ומצה, א) שעמד על השאלה מדוע אין אומרים כמו כן בעשה דהשבת גזילה או באונס שגרש, שה'עשה' בא לתקן מכאן ולהבא. וע' בזה עוד בקהלות יעקב פסחים ג; מכות טז, ה. עוד על סברת הרמב"ן – ע' דו"ח לרעק"א פסחים מערכה ה אות כה; חדושי הגרז"ר בענגיס ח"ב יד, ב; בית ישי כב].

**'כל ימיו בעמוד והחזר'** – כמה פירושים ניתנו בראשונים על משמעות הדרש: לפרש"י כאן – כאילו אמר לא יוכל לשלחה לכל ימיו, וממילא שמענו שאם שלחה – מחוייב להחזירה, כדי שלא תהא שלוחה מאתו כל ימיו.

(ונראה שאין הדרש עוקר את המשמעות הפשוטה, שאסור לו לשלחה כלל, אפילו אם בא לשלחה לזמן מועט בלבד ואח"כ להחזירה. ואפילו לשיטת ר"י (בתוס' פסחים כט: צה.) שהמשהה חמץ בפסח ע"מ לבערו אינו עובר משום שהוא ניתק לעשה [וכיו"ב כתב במנ"ח (ח) אודות נותר. אך כבר חלקו עליו אחרונים – ע' שאג"א פא; אבי עזרי פסוה"מ יח, ט], כאן שונה, שהלא אין מקרא יוצא מידי פשוטו, שלא ישלחנה כל ימיו).

אופן אחר: דורשים ב'סרס המקרא ודרשהו', כאילו כתוב 'ולו תהיה לאשה כל ימיו' – תהיה לו לאשה לעולם, ואפילו לאחר ששילחה (רמ"ה, מובא בריטב"א. וע' תוס' בשם רש"י בקדושין). או בפשיטות יותר, היתור 'כל ימיו' כשלעצמו מורה על חיוב נוסף, לעמוד ולהחזירה לאחר שילוח [כדוגמת הדרשה 'מוצא שפתיך' – זו מצות עשה. ראש השנה ו.]. (ריטב"א).

**א.** פירושו של רש"י כאן, נראה שהוא מוכרח לפי שיטתו בפירוש קושית הגמרא 'אלא למ"ד קיימו ולא קיימו מאי איכא למימר' – שלדעה זו אי אפשר לדרוש 'כל ימיו' באופן הנזכר, שהרי אפילו אם נשאר לו האפשרות להחזירה אח"כ – הוא לוקה, הרי ש'כל ימיו' אינו משמש כהגדרת זמן להחלטת הלאו לענין מלקות. אבל לשאר הפירושים בדרשת 'כל ימיו', הלא גם למ"ד 'קיימו ולא קיימו' ניתן לפרש 'כל ימיו בעמוד החזור' שבכל עת שמגרשה – מצווה להחזירה. ואכן הראשונים ז"ל תמחו על פירוש רש"י בקושית הגמרא. ולא ניתן לפרשה אלא לפי פירושו ב'כל ימיו', כמו שמבואר בתוס'.

**ב.** מדברי הרמב"ם (נערה בתולה א, ז), נראה ששילב את שני הטעמים; שנימק מדוע אין האונס ששילח אנוסתו לוקה: 'כיון שקדמו עשה שנאמר 'ולו תהיה לאשה' הרי זה נתקן לעשה, ונמצאת זו מצות ל"ת שנתקה לעשה שאין לוקין עליה אלא אם לא קיים עשה שבה'. ומתבאר מדברי הכס"מ שם שפסק דלא כמו שאמר ר' יוחנן מתחילה, ודלא כרבא.

ואולם בספר בית ישי (להגר"ש פישר שליט"א. כב) פרש שהרמב"ם אכן פסק כריו"ח (וכן פסק הריטב"א, דקיי"ל כריו"ח כנגד ריש לקיש, וגם רבה ורבא סוברים כן. וע' אחיעזר ח"ג עא, ה. וכן נראה דעת התוס' פסחים צה. ד"ה לא), שכל לאו שקדמו עשה לוקין עליו, אלא שהוא פרש דברי רבא 'כל ימיו בעמוד החזור' בדרך זו:

אין במשמעות 'כל ימיו' מצוה בפני עצמה, שזה רחוק, אלא כך פירושו: מצוה על המאנס שישאנה לאשה לכל ימיו, ואם נשאה שלא לכל ימיו – לא קיים המצוה, ובא הכתוב 'לא יוכל לשלחה' לאסור אפילו כשנשאה מלכתחילה על דעת להיות אשתו לכל ימיו ואח"כ נמלך לגרשה, הרי הוא במעשה זה כמבטל מצוותו למפרע, שנמצא שנשאה שלא לכל ימיו. והואיל וכן מתחייב הוא להחזירה, שע"י החזרה מבטל את הביטול שנעשה ע"י הגירושין, וחזרה מצוה למקומה. נמצא לפי זה שהעשה שקדמה להלאו, היא עצמה מחייבתו להחזירה, שע"י יבטל הביטול שנעשה לה למצוה בגירושיו. וזה הבאור מדוע נחשבת מצוה זו 'לאו הניתק לעשה'.

**'הניחא למאן דאמר ביטלו ולא ביטלו, אלא למ"ד קיימו ולא קיימו... האמר ר' יוחנן לתנא, תני בטלו חייב...'** – כן היא גרסת רש"י ושאר ספרי אשכנז (כ"ה בתוס' חולין דף קמא, ובשבועות ד. והרא"ש. וכן היתה גרסת מהרי"ק – סוף שורש קלד, והתפלא שם על השואל שהיתה גרסתו הפוכה. וע"ע שו"ת משיב דבר ח"ד סוס"י מח), ואולם גרסת ספרד (כ"ה ברי"ף, רבנו חננאל, רז"ה, רמ"ה, רמב"ן, ריטב"א כאן ובשבועות ד, ריב"ש – 'תשובות חדשות' כד) – בדיוק להפך. וכן הסברות שבהמשך הסוגיא מתחלפות לאידך גיסא. וכבר האריך הריטב"א בכל הענין – קחנו משם.

אמנם, הן לשיטת רש"י הן לשיטת הראשונים [מלבד לפרוש ר"ש מדרויש המובא בתוס'], ריש לקיש חולק על ר' יוחנן וסובר שלא שקדמו עשה אין לוקין עליו. וסברתו – צריך לפרש – כפי סברת אתקפתיה דרב פפא, שאינו דומה ללאו דחסימה.

**א.** בספר בית ישי (כב, בהערה א) הטעים הענין לפרש"י, ותורף דבריו שלדעת ריש לקיש עיקר המלקות לא על מעשה העבירה גרידא אלא על ההמראה וזדון הלב [וזהו גם טעמו של ריש לקיש – לפרש"י – שהתראת ספק לא שמה התראה, מאחר וההמראה אינה גלויה ומפורסמת], ולכך כאשר מקיים העשה עתה, הרי מגלה ששב מהמראתו הראשונה, והרי יש כאן תיקון לחטאו ושוב אינו בר מלקות, וטעם זה שייך גם בלאו שקדמו עשה.

**ב.** ק"ק לפי הנזכר לעיל שסברת ריש לקיש משום שאינו דומה ללאו דחסימה, שיצא שריו"ח ור"ל נחלקו בסברות הפוכות, שהרי ריש לקיש סובר להלן (טז) שלא שאין בו מעשה לוקין עליו הגם שאינו כלאו דחסימה (כמש"א לעיל יג:). ואעפ"כ סובר שלא שיש בו עשה אין לוקין עליו, וריו"ח סובר בדיוק להפך.

- א. טמא הנכנס למקדש – בלאו (ולא יטמאו את מחניהם) ובכרת (את משכן ה' טמא, ונכרתה הנפש...).
- ב. אכילת טמא בשר קדש – בלאו. (לריש לקיש, מבכל קדש לא תגע, ולר' יוחנן, 'גזרה שוה' מכניסה למקדש. ותניא כוותיה דריש לקיש. וע' ע' תוס' שבועות ו:.) ובכרת (והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה', וטמאתו עליו, ונכרתה...).
- אכל בשר קדש לפני זריקת דמו – פטור מכרת (כדדרשינן בתורת כהנים מסמיכות 'כל טהור' – הניתר לכהנים... מובא ברש"י). ולענין מלקות; לריש לקיש – לוקה (בכל קדש), ולריו"ח אינו לוקה. וכן פסק הרמב"ם (פסוה"מ יח, טז. וע' ריטב"א).
- ג. טמא שנגע בבשר קדש; לדברי ריש לקיש לוקה (מכך שהוציא הכתוב לאזהרת אוכל בלשון נגיעה – בכל קדש לא תגע), ולריו"ח אינו לוקה (שבכל קדש – לתרומה הוא בא). הרמב"ם פסק (פסולי המוקדשין יח, יב) כרבי יוחנן שאינו לוקה. ואילו הריטב"א פוסק כריש לקיש (וע' בתשובת רשב"ץ ח"ג לו).
- ד. אכילת תרומה בטומאת הגוף – באזהרה (איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל) ובמיתה בידי שמים (בתרומה טהורה. ומתו בו כי יחללהו. סנהדרין פג.). ישנן דעות (ביבמות עה.) שהכתוב מדבר באכילת קדשים (עתוס' שבועות ו: ד"ה לא). נגיעה בתרומה – לריו"ח למדו אזהרה מבכל קדש לא תגע. לפירוש הר' שלמה מדרוויש בתוס', אין כאן אזהרה אלא לומר שפוסל את התרומה, אבל אינו לוקה. ויש חולקים.

## דף טו

- לד. א. מהו 'לאו שקדמו עשה'? האם לוקים עליו?  
 ב. מהו 'לאו הניתק לעשה'? האם לוקים עליו?  
 ג. האם לאו דלא יוכל שלחה כל ימיו הוא לאו הניתק לעשה? מאי נפקא מינה בשאלה זו?  
 ד. מהם שני הצדדים 'קיימו ולא קיימו' 'ביטלו ולא ביטלו'? ובמה הם תלויים?
- א. 'לאו' שיש עמו מצות 'עשה' ושייך לקיימה קודם עבירת הלאו – זהו 'לאו שקדמו עשה'. כגון וישלחו מן המחנה... ולא יטמאו את מחניהם.
- ואמר רבי יוחנן שלוקים עליו (כי אין ה'עשה' מנתק את ה'לאו', שהריהו עומד לעצמו ואינו מותנה בו). לפרש"י ורמב"ן ועוד, ריש לקיש חולק וסובר שאין לוקים. (ומה ששנינו שלוקים על ביאת מקדש בטומאה – היינו באופן שאינו רוצה לצאת כשמוזהרים אותו, וריש לקיש הולך לשיטתו שכל שאינו בא לקיים העשה – לוקה (תוס'). או מטעם אחר – עשה ד'וישלחו' אינו מתקן למפרע את הלאו אלא כדי שלא ימשיך לטמאות (רמב"ן. ויש טעמים נוספים בראשונים). ולפירוש התוס' אין ריש לקיש חולק על רבי יוחנן בדין זה. רבב"ח שאמר בשם ריו"ח שלוקים – חזר מדבריו. ויש מפרשים שרבי יוחנן עצמו חזר בו. ואולם רבה קיים והוכיח כפי דבריו הראשונים.

ב. 'לאו' שיש עמו 'עשה' האמור לאחר עבירת הלאו (אפילו הוא כתוב בתורה קודם הלאו, אם אך אינו שייך אלא לאחרי, כגון מצות 'והשיב' הקודמת בכתוב לאוהרת גזילה. תוס') – הרי היא מנתקת אותו מעונש מלקות, והיא בעצמה תיקונו של ה'לאו', הלכך אין לוקין עליו. ואולם אם ביטל בידים את אפשרות קיום העשה – לוקה על הלאו. ולדברי ריש לקיש אפילו לא ביטלה אלא שאינו חפץ לקיימה (כאשר בא לב"ד. רש"י. ועתוס') – לוקה. לדעת הסובר לאו שקדמו עשה אין לוקין עליו, אין צורך לטעם ניתוק הלאו ותיקונו, אלא כל שיש גם עשה – אין לוקין (ע' בראשונים).

ג. לאו דלא יוכל שלחה האמור באונס – לפי גרסת רש"י (כספרים שלנו) ופירושו, לדעת רבי יוחנן (כפירוש רבא, וכן אמר רבין משמו), הריהו לאו הניתק לעשה, ולו תהיה לאשה, לא יוכל שלחה כל ימיו – כל ימיו בעמוד והחור, הלכך כל ששייך עדיין להחזירה ולא הוחלט שילוחה לכל ימיו – לא הוחלט הלאו, כי יכול להיתקן ע"י ה'עשה'. ואילו לריש לקיש אין זה לאו הניתק לעשה אלא לאו שקדמו עשה (שאינו דורש 'כל ימיו בעמוד והחור'. ואולם לשיטתו אין חילוק בין לאו הניתק לעשה ללאו שקדמו עשה, בשניהם אינו לוקה כל שהוא מקיים את העשה עתה, וכנ"ל). לפירוש ר"ש מדרוש (בתוס'), אפשר שלדברי הכל הוא לאו הניתק לעשה, מהטעם האמור.

הלכך, המאנס שנשא את אנוסתו וגרשה, הואיל ומצווה להחזירה – אינו לוקה. [ואם הוא כהן – לוקה, שהרי אסור להחזירה]. ולריש לקיש (לפרש"י), אם כשבא לבית דין ומוזהירים אותו להחזירה, אינו רוצה – לוקה.

ד. אם שונים בברייתא 'ביטלו' ו'לא ביטלו', אין לוקים על לאו הניתק לעשה אלא בשעה שביטל את העשה בידים עד שלא יוכל לקיימו לעולם, אבל כל שלא ביטל – אין לוקים, מפני שקיימת אפשרות לקיים העשה. ואם שונים 'קיימו' ו'לא קיימו' – רק אם מקיים העשה אינו לוקה על הלאו, אבל אם אינו מקיימו (כשבא לבית דין ומוזהירים אותו. רש"י) – לוקה. כאמור למעלה, נחלקו בדבר רבי יוחנן וריש לקיש. (יש אומרים [דלא כפרש"י כאן וכהרמב"ם ועוד] שלדעת האומר 'קיימו', רק אם קיים העשה בתוך כדי דיבור לעבירת הלאו אינו לוקה (כן צדדו התוס' ודחו בסברא. וכ"מ ברש"י חולין קמא). מבואר בגמרא שנידון זה תלוי בשאלת 'התראת ספק'; אם נוקטים שאינה התראה, אי אפשר לומר 'ביטלו' ולא ביטלו', שהרי בשעת עבירת הלאו הדבר נתון בספק האם יבטל ה'עשה' לאחר זמן אם לאו, וכיצד ילקה כשיבטל הלאו אין התראת ודאי בשעת עשיית האיסור. ובהכרח שצ"ל 'קיימו' ולא 'קיימו' הלכך כבר נגמרה העבירה המחייבתו בשעת הלאו, (אלא שאם יקיים את העשה, הרי ניתק את הלאו למפרע. אך ספק זה שמא יקיים, אינו מחשיב את ההתראה ל'התראת ספק', כיון שבמצב הנתון הוא חייב מלקות. תוס'). ואולם אם התראת ספק שמה התראה – ניתן לסבור 'ביטלו' ולא ביטלו', שאע"פ שעתה אין ודאות שיבטל – התראה היא, ואם לבסוף ביטל ה'עשה' – לוקה.

כל זה לפירוש רש"י. ואילו לשאר ראשונים הסברה הפוכה מזו; אם התראת ספק שמה התראה, יש לומר 'קיימו' ולא 'קיימו', שיש כאן התראת ספק שמא יקיים, ואילו אם לא שמה התראה צ"ל 'ביטלו' ולא ביטלו', שאז מותרה הוא כשבא לבטלו (ע' באריכות בריטב"א).